Het Beauforthuis, iets over de architectuur van het gebouw.

Aernout Jan de Beaufort liet het pand in 1861 als kerk voor de Ned. Hervormde gemeente van Austerlitz neerzetten achter het reeds bestaande pand *Heidenoord*. Dit gebouw, een voormalig landbouwschool, werd als pastorie in gebruik genomen. Tegelijkertijd werd een kosterswoning ten oosten van de kerk, aan de kruising Oude Postweg/Kerkepad, nieuw gebouwd. (en is inmiddels afgebroken)

Exterieur.
Het bakstenen gebouw is opgetrokken als een zaalkerk, rechthoekig van vorm en voorzien van een zadeldak. De situering is ongeveer noord - zuid met de ingang aan de zuidzijde.
Aan het exterieur zijn langs de lange zijden vertikaal gemetselde muurverzwaringen aangebracht, de steunberen(afb. 1), die de gevels geleden en de zijwaartse druk van het dak opvangen. Bovendien zijn deze steunberen ingericht als ventilatiekanalen met zowel binnen als buiten afgesloten met een gietijzeren rooster. In iedere geleding is een spitsboogvenster aangebracht.
De dakschilden zijn met zwarte pannen belegd en rusten op een houten kapconstructie. Op de nok is aan de noordzijde een vierkante houten klokketoren aangebracht(afb.6). Dit torentje heeft in haar boogvormige openingen een hekwerk van balusters[1].
Of de kerk in 1861 tegen het bestaande pand is aangebouwd of hiermee later werd verbonden heb ik niet kunnen achterhalen.[2]

---

[1] De foto werd tijdens de dakrestauratie in 1998 gemaakt juist toen dit hekwerk werd gerenoveerd.

[2] In verband met verbouwing is het Gemeente archief Zeist voorlopig gesloten. De gemeente afdeling Publieke werken beschikt niet over relevante gegevens. Het kadaster werd niet geraadpleegd.

1.

2.

Bouwstijl.

Het beroep van architect zoals wij dat vandaag de dag kennen bestond nog niet in Nederland in de negentiende eeuw. Slechts een enkeling had in Frankrijk de daar bestaande architectenopleiding genoten. In Nederland waren er 'vormgevers' en ingenieurs. Men had een tekenopleiding aan een academie of genootschap voor kunst genoten, óf men was een technicus, een ingenieur die zich bezig hield met constructies en niet met vormgeving. 1861 was de tijd van grote industriele vernieuwing. In 1844 was de spoorlijn naar Driebergen-Zeist geopend. Nieuwe materialen waren actueel. Met de toepassing van gietijzer naast smeedijzer konden vernieuwende bouwtechnieken geïntroduceerd worden en werden in een kort tijdsbestek vele stations, vuur- en watertorens, bruggen en utiliteitsbouwerken neergezet.

Ook het Beauforthuis kan men tot deze ingenieursarchitectuur, ookwel waterstaatsarchitectuur genoemd, rekenen.
Het is een functioneel gebouw zonder enige nadruk op vernieuwende of esthetische vormgeving. De bouwstijl bestaat uit het hapsnap gebruik van klassieke elementen uit de bouwkunst, die zowel praktisch als decoratief zijn gebruikt.
De romaanse stijl overheerst, zichtbaar aan de steunberen tegen de buitenmuur(afb.1), het ronde gewelf in het interieur en de bogen in de klokketoren. De toepassing van deze elementen is echter eigentijds. Want in de romaanse architectuur (zie b.v. Maartenskerk in Doorn) vormen tongewelf en steunberen een bouwconstructie waarbij het exterieur de vorm van de binnenruimte bepaalde. In het Beauforthuis is dit niet het geval.
Hier is onder de houten dakspanten het ronde gewelf van gips geconstrueerd, een technische kunstgreep die als surplus een zeldzaam mooie akoestiek heeft opgeleverd.
De steunberen zijn niet massief zoals romaanse stenen pijlers maar bevatten kanalen om de binnenruimte te ventileren, hetgeen een staaltje van typisch negentiende eeuwse ingenieurstechniek is.

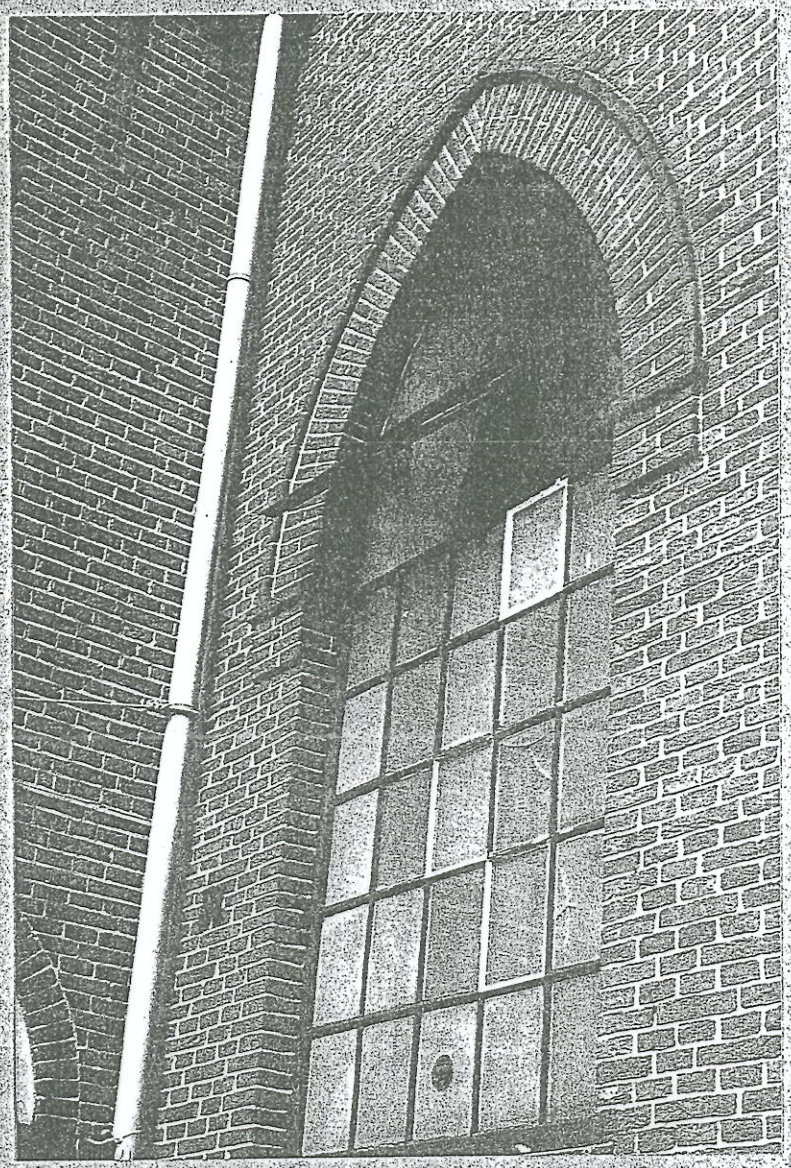

3.

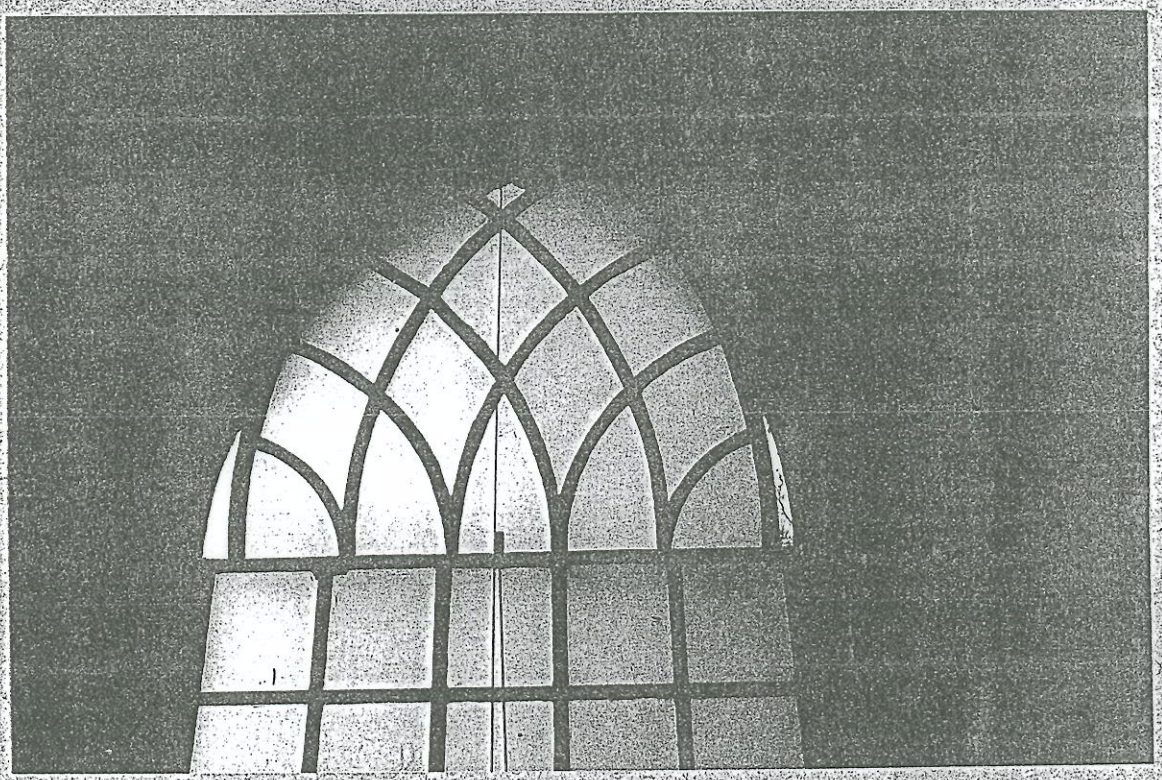

4.

De spitse raambogen(afb.3) zijn van de gotische bouwstijl (kathedraalbouw b.v. Den Bosch) afgeleid.
De vensterindeling met het gevorkte traceerwerk(afb.4) verwijst naar de empirestijl.
Bij gebruik van oude bouwstijlen in latere tijden spreekt men van neo-romaans, neo-gotiek enz. zodoende kan men zeggen dat het Beauforthuis in neo-stijlen is opgetrokken.

Ook het voorportaal dat in de veertiger jaren van de twintigste eeuw aan het kerkgebouw werd toegevoegd (in 1943 met de plaatsing van een nieuw orgel) toont aan de buitenzijde een neo-stijl. De ontlastingsboog boven de deurpartij(afb.2) voert terug op de renaissance bouwstijl uit de zestiende en zeventiende eeuw. Meestal is het halfronde snijraam boven een deur opgenomen in de houten deurpartij (zie b.v. de huizen aan het kerkplein in Driebergen) en niet zoals in dit gebouw, in het metselwerk.
Het gebouw is uniek. Nergens in de omgeving staat iets soortgelijks met zo'n uitzonderlijk gebruik van baksteen in decoratieve sierranden zoals aan het voorportaal werd toegepast.

Een neo-renaissance versiering is eveneens te vinden op de hoeken van het voorportaal, in de lisenen(afb.5), waar de baksteen iets naar buiten springend is verwerkt. (In de renaissance ging men nadruk leggen op de hoeken van bouwwerken.) Ook de klokkentoren is afgeleid van deze bouwstijl.

Bouwmeester.
Welke ingenieur het gebouw heeft ontworpen is niet bekend. Er zijn geen bouwtekeningen of beschrijvingen betreffende de bouw in de archieven aanwezig. Wel bleef het kasboek van Aernout Jan de Beaufort(zie bijlage) bewaard, waarin een aantal bedragen vermeld zijn waaruit het een en ander valt op te maken. Een probleem is echter dat het kasboek wel vermeldt aan wie, maar niet ten behoeve waarvan de uitgaven werden gedaan. Daarom is niet precies te zeggen welke bedragen voor de kerkbouw bestemd zijn geweest. Slechts een enkele maal wordt 'de

5.

6.

kerk Austerlitz' expliciet genoemd.
In 1860 en '61 werd op kosten van de Beaufort ook aan de kerk in Leusden gebouwd. Bovendien staan er eveneens bedragen voor de kerk in Woudenberg vermeld en werd in dezelfde tijd aan privé bezittingen van de Beaufort (o.a. Molenbosch en de Treek) gemetseld en getimmerd.
Daarbij zijn de kwitanties die bij de bedragen in het kasboek worden genoemd niet bewaard gebleven zodat specificaties ontbreken. Het exacte bedrag van de bouwkosten is danook niet te noemen.
Voor een nauwkeuriger inzicht in het verloop van de bouw en de kosten zou meer onderzoek gedaan moeten worden.
Voorlopig valt te concluderen dat metselaar J. Geytenbeek, die van Austerlitz naar Zeist was verhuisd[3], voor zijn werk en leveranties van bouwmaterialen voor de kerk kreeg uitbetaald evenals metselaar J.H. Veenendaal uit Woudenberg.
J. Pothoven, timmerman in Leusden, droeg wellicht de zorg voor de dakconstructie en het houtwek in het interieur.
Ströve was de stucadoor (fl.296.25) en voor een klok werd aan Schaaps in Utrecht betaald (fl.113.20).
Het plantsoen om de kerk werd met 50 planten (fl.14.-) aangekleed waar F.Renes al 447 vierkante ellen bestrating(fl.40.23) had neergelegd. Wellicht schilderde van Gumster uit Amersfoort het lichte groen(fl.1137.35) dat hier en daar nu nog in het interieur zichtbaar is.

---

[3] mondelinge mededeling van de Heer van Loenen uit Austerlitz, auteur van het boek *Van Heidenoord tot Hoeksteen[...]*

Veel vragen blijven onbeantwoord. In hoeverre was het budget dat de Beaufort ter beschikking stelde bepalend voor de bouwstijl van de kerk? Speelde de sociale bewogenheid van de Beaufort een zodanige rol dat hij de kleine ondernemers in de buurt met werkverschaffing wilde steunen? Zijn er meer gebouwen in de omgeving door deze ambachtslui gemaakt die de moeite waard zijn om te vergelijken met het Beauforthuis?
Werd bijvoorbeeld als de baksteen, de op 1 juni 1860 genoemde Ijsselsteen gebruikt, waarvan er zeventigduizend werden geleverd? Was de firma Schaaps in Utrecht een klokkengieterij of een uurwerkmaker?
Zijn het akten voor de kerk die op 13 april 1861 passeerden bij notaris v Schermbeek? Bleven archivalia bewaard van F. Geytenbeek in Zeist, van van Gumster in Amersfoort of JH. Veenendaal in Woudenberg?
Het loont beslist de moeite de navolgende bijlage uitgebreider te bestuderen in samenhang met het gebouw. Ook een bezoek aan het kadaster kan nog het een en ander opleveren, evenals de map met Beauforthuisgegevens die bij navraag aan Publieke werken gemeente Zeist onvindbaar was.

Driebergen, november 1998.
Jola Meijer.

Bijlage

Uit het Kasboek 1850-1865[4] van A.J. de Beaufort worden hieronder die bedragen genoemd die betrekking hebben op bouwactiviteiten in de jaren 1860-'61 tot begin 1862 en van toepassing kunnen zijn op het Beauforthuis.

1860

24 Maart	J. Pothoven timmerman te Leusden	772.13
9 "	JH. Veenendaal metselaar bij kwit.	1369.79
Dezelfde	voor 9000 tegelpannen p.d.:22 bij kwit	198.-
12 Mei	W.G.F. van Romondt loodgieter bij kwit.	181.09
18 "	Veenendaal metselaar voor kalk en leve[ranties] en specie	99.60
30 "	Steenen drempels kerk: van Zwols in Amersfoort bij kwit.	26.82 1/2
1 Junij	Veenendaal metzelaar voor 70duizend ysselsteen af 3 p. duizend met de vracht tot Amerfrt. bij kwit.	210.-
7 July	L. Hoon te Gildehuis voor drempels voor kerk en 2 slijpsteenen frein[?]10 Zwolle bij kwit.	57.-
15 "	H. Veenendaal voor 66 duizend straatsteen	198.-
	H. Th. C. Hellings Amsterdam voor een kunstdak[?]	207.74 1/2
11 Augustus	J. Pothoven voor den duiker Rode brug [dit is op de Treek geweest]	104.76
	Kraan loodgieter en lijdekker te Zeist	67.07

[vervolgens wordt de begrafenis van een dochter à 309.98 op 13 aug. vermeld en een bedrag voor de kerk te Woudenberg met toelage voor het orgel]

---

[4] Archief Familie de Beaufort, R53 inv.nr.680-681 Rijks Archief Utrecht.

27 nov. Pothoven timmerman te Leusden tot 28 Ap.
bij kwit 594.80
21 dec JH Veenendaal metselaar te 1549.83 1/2
Woudenberg bij kwit.

1861
9 febr. F.Geytenbeek metselaar te Zeist by kwit. 1434.24
JH Veenendaal metselaar te Woudenberg voor
leverantie enz. kerk en
kosterwoning Pothoven 15.50 by 2 kwit. 153.55 1/2
16 " JH Veenendaal metselaar te Woudenberg 1169.69
by kwit.
J. Pothoven timmerman te Leusden by kwit. 1926.95 1/2
N.J. Kraan te Zeist loodgieter en
leidekker bij kwit 266.65
20 Febr. J.B Lammers van Bueren schilder Utr. 107.16
[Op 25 febr. wordt betaald voor de
kerk te Leusden aan loodgieter Romondt]
13 Maart J.Pothoven kosterswoning en kerk(?) 340.04
13 April Not. v Schermbeek voor passeren aktes 39.14
29 " Bonebakker Amsterdam Ornamenten 17.-
29 Mei JH Veenendaal Woudenberg 63 m. straatk.
a f350 tot Amersf. by kwit. 220.-
12 Juny Schaaps Utr. voor klok kerk A. by kwit. 113.20
28 " F.Renes voor straten van 447 # ellen
a 9ct per el 40.23
13 Aug. Ströve stucadoor voor kerk Aust. by kwit. 296.25
voor zijn volk 5.-
8 sept. van Gumster[?] Amersf. voor de kerk 17.35
18 " R. Veenendaal smid te Leusden 136.78 1/2
Voor enig materieel kerk Austerlitz 3.67 1/2
16 okt. JH Veenendaal metselaar voor lev:enz. 1233.46
17 okt. F. Geytenbeek metselaar te Zeist
voor lev. enz. 2497.61
JH. Veenendaal als voren 143.40

November JH Veenendaal surplus op de rek. 16 okt. 143.40

18 Nov. Brandverzekering Kerk Austerlitz 42.15
de Jong en Comp. Amst. Kuber[?]
BBN v76d:4 januarij 1851
December Pothoven timmerman voor werloon en
leveranties bij kwit. 686.34
14 " G. van de Wal 26 weken loon en verschon. 241.06
kerk div. uitgaven bij nota 9.14 1/2
R.Veenendaal smid sept/okt. by 2 kwit. 70.98
31 " R.Veenendaal [Een grote afrekening
waarin genoemd Erkernis by de Kruif, Molenbosch
en voor kerk Austerlitz 94.17 1/2

1862
1 Jan. van Dijk dekker te Woudenberg 123.02 1/2
JH Veenendaal metselaar 1411.26 1/2
23 " J. Pothoven timmerman te Leusden
[grote rekening met o.a. Molenbosch
waarbij aan de kerk Austerlitz 17.63
en Heidenoord verzetten schuur 372.79 1/2
31 " W.G.F. Romundt loodgieter Utr. by kwit. 164.91
Frijlink Timmerman Utr. by kwit. 83.82
1 Febr. J. Pothoven timmerman by 2 kwit. 2179.-
7 " F. Geijtenbeek metselaar te Zeist 1122.44
15 " Fries smid te Zeist 45.-
18 " Plantsoen kerk Austerlitz 14.-
50 stuks 7 1/2 ct.
27 Maart van de Gumster schilder te Amersfoort 443.99 1/2
by 2 kwit.

Opmerking.
In November 1859 leverde metselaar JH Veenendaal te Woudenberg steen, kalk, cement enz. voor veeschuur op Casper Gouwe,
voor Treek en aanhorigen
voor duiker Waterkamp
en in December 1859 kreeg metselaar Geytenbeek ook 441.26.